

David Orrego-Carmona, Yvonne Lee (eds)

Non-Professional Subtitling

(Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing,
2017. 312 pp. ISBN: 978-1-4438-9585-9)

Malaczkov Szilvia, Regényi Petra

E-mail: malaczkov.szilvia@uni-bge.hu, regenyi93@gmail.com

A tanulmánykötet a fordítástudomány új kutatási területének, a nem professzionális fordítói közösségek munkájának összetett és sokszínű világát mutatja be. Mint azt a szerkesztők a könyv előszavában leírják: „Non-professional activities have made *translation* a more social and visible activity ... [and] have changed ... the way in which we see and conceive of *translation* in general”. A nem professzionális fordítói közösségek megváltoztatták a fordításról alkotott eddigi képet: a technológia fejlődésével olyan látható fordítói közösségek jöttek létre, melyek a szórakoztatás mellett társadalmi célok elérését is zászlajukra tűzték.

A könyv egyik szerkesztője, a kolumbiai származású David Orrego-Carmona, a fordításkutatás egyik neves intézményében, a tarragonai (Spanyolország) Rovira i Virgili Egyetemen szerzett fordítás és interkulturális tanulmányok mesterképzésen diplomát, majd 2015-ben PhD fokozatot. Disszertációjának címe: A (nem) professzionális feliratozás recepciója. Témavezetője Anthony Pym, a Rovira i Virgili Egyetem professzora, a fordításkutatás elismert alakja volt. Orrego-Carmona az angliai Aston Egyetemen 2017 januárjában kezdett el oktatni.

A könyv másik szerkesztője, a tajvani származású Yvonne Lee két diplomát szerzett mesterképzésen: fordítás és tolmácsolás szakon végzett a tajvani egyetemen (National Taiwan Normal University) és médiamenedzsment szakon végzett a skóciai Stirling Egyetemen. Fordítástudományi doktori fokozatát az angliai Warwick Egyetemen szerezte. Jelenleg az angliai Nottingham Egyetemen oktat, és fő kutatási területei közé tartozik a felhasználók által készített fordítás („user-generated translation”) és a civil újságírói honlapokon („civil journalism websites”) megjelenő szövegek fordítása.

A tanulmánykötet Orrego-Carmona és Lee bevezetője után három részre tagolódik. Az első rész *A nem professzionális feliratozás résztvevői* (Agents in Non-Professional Subtitling) címet viseli. A rész három tanulmánya az amatőr feliratozó közösség és hálózat működését mutatja be először általános kitekintés keretében (Pérez-González), majd Kínára (Li) és Olaszországra (Massidda és Casarini) fókuszálva. A második rész a *Közösségek és hatásuk* (Communities and Their Impact) címet kapta és a feliratozás mint produkció folyamatát mutatja be. Ez a rész öt tanulmányt tartalmaz, melyek a feliratozó közösség munkáját mutatják be Kínától (Rong, Wu) és Japántól kezdve (Josephy-Hernández)

Törökországon át (Duraner et al.) Horvátországig (Čemerin és Toth). A harmadik rész címe a *Feliratok és a társadalmi struktúra* (Subtitles and the Social Structure). Az ide tartozó három tanulmány a feliratok fogadtatását, azaz recepcióját állítja a középpontba Kinában (Chang, He) és Spanyolországban (Talaván és Ávila-Cabrera).

Az első tanulmányban a szerkesztők rövid történeti áttekintést adnak a nem professzionális feliratozásról, annak kutatásáról és magáról az elnevezésről. A közösségi fordítás az 1980-as években indult útjára, mikor a japán anime rajzfilmek amerikai rajongói saját maguk kezdtek el feliratokat gyártani és terjeszteni. A rajongói feliratozás („fansubbing”) a Web 2.0 technológia elterjedésével később más audiovizuális tartalmakra és műfajokra is kiterjedt. Az angol feliratok iránti vágy idővel magas szintű feliratozó közösségek kialakulásához vezetett. A fordítástudomány kezdetben csak silány minőségű, nyelvi, kulturális és feliratozási normákat megszegő szövegeket látott ezekben a fordításokban. A 2000-es évek közepétől azonban a feliratozó közösségek egyediségét és a „készítői felhasználó” („produsage”) folyamat összetettségét feltáró kutatók megváltoztatták a nem professzionális feliratozáshoz való hozzáállást. Számos elnevezése létezik ennek a feliratozástípusnak a nem professzionális fordításon („non-professional translation”) kívül, mint pl. önkéntes fordítás („volunteer translation”), együttműködő fordítás („collaborative translation”), közösségi fordítás („community translation”), vagy felhasználók által készített fordítás („user-generated translation”). A szerkesztők hiperoním, azaz összefoglaló terminusként a nem professzionális feliratozás kifejezést javasolják, melynek fő eleme a pénzbeli ellenszolgáltatás nélküli feliratozói munka.

A második tanulmányban Pérez-González a digitális generáció amatőr feliratozói közösségeit („digitally born amateur subtitling agencies”) elemzi. A szerző szerint kezdetben a kutatók az animecentrizmus miatt nem vették figyelembe, hogy valójában mennyire heterogén és geopolitikailag összetett csoportokról van szó. A digitálismédia-kutatás azonban új fókuszot adott az amatőr feliratozók vizsgálatának: a társadalmi és részvételi dimenzió került előtérbe. Az audiovizuális tartalmak feliratozásának ez a kereskedelmi és pénzügyi érdekektől mentes formája lehetővé teszi a populáris kultúra térnyerését, azaz láthatóvá teszi és előtérbe állítja a kisembert a hatalommal szemben. Így az amatőr feliratozás a civil média egy formájának tekinthető. Az amatőr feliratozói közösségek társadalmi szempontból három csoportba sorolhatók: szervezeti közösségek, adhokráciák és egyéni aktivisták. Ezek a csoportok más-más feliratozási gyakorlatot folytatnak. Az amatőr feliratozói közösségek kutatása új módszertant igényel. Pérez-González a média szociológia, a netnográfia és a szöveggenetika („genetic criticism”) módszereit javasolja. Összefoglalásként elmondható, hogy a nem professzionális fordítás hagyományos felfogását – miszerint ez csak egy fordítástípus – el kell vetni, és a digitális állampolgárság („digital citizenship”), valamint a résztvevői kultúra („participatory culture”) fogalmával együtt kell tárgyalni.

A harmadik tanulmányban Li az amatőr feliratozói közösségek netnográfiai kutatásáról ír. A kutatás céljából Li csatlakozott egy kínai rajongói feliratozó csoporthoz, így olyan adatokat tudott összegyűjteni, melyeket hagyomá-

nyos kutatási módszerekkel nem sikerült volna. A netnográfia eszközei közül a résztvevői megfigyelést, az archivált adatok gyűjtését, és az online kérdőívezést használta. Li az adott feliratozói csoportban a digitális technológiák használatát vizsgálta a feliratozás folyamatában. A személyes kapcsolatépítés során megfigyelhette azokat a magatartásformákat, melyek a közösségi csoportidentitás alapjául szolgáltak.

A negyedik tanulmányban Massidda és Casarini az olasz fansubbing közösségek kialakulását és hatását mutatják be. Ezek a feliratozó közösségek a hagyományosan szinkronizáló ország televíziófogyasztási gyakorlatát is elkezdték megváltoztatni: 2006-ban az amerikai *Lost* filmsorozat epizódjait az elkötelezett rajongói tábor a megjelenéskor azonnal feliratokkal látta el az olasz nagyközönség számára. A fansubbing sikerét a szerzők a hatékony munkafolyamatban és a fordításokban használt idegenítő stratégiában látják, amely szemben áll az erősen honosító szinkronizáló hagyománnyal. Ezeknek a közösségeknek a munkája és a Netflix 2015-ös megjelenése az országban megváltoztathatja a hivatalos audiovizuálisfordítás-szolgáltatók eddigi fordítási stratégiáit.

Az ötödik tanulmányban Rong a kínai rajongói feliratokat készítő csoportok szerveződéséről, működéséről és motivációjáról ír különböző peer-production elméletek tükrében. Két kérdésre keresi a választ: a fansubbing milyen formáját alkalmazzák a kínai amatőr feliratozók, és milyen tárgyalási folyamatok formálják a közösséget. Az eredmények az mutatják, hogy a kínai rajongói feliratozás egy hibrid és dinamikus részvételen alapuló gyakorlat, amelyben folyamatos egyeztetés van a külső és belső tényezők közt. A technológia és az intézményi hatalmak folyamatos és megújuló ciklussá formálják a fansubbing közösségeket. Míg a technológia lehetővé teszi a rajongói feliratozást, az egyre gyorsabb output igénye és a csoporton belüli verseny miatt kialakult egy hierarchikus struktúra a minőség és hatékonyság biztosítása érdekében. A szerzői jogi kérdések miatt a csoportok kereskedelmi szervezetekkel való együttműködésre kényszerültek; az állami cenzúra és a szerzői jogi szabályozások pedig tovább csökkentik autonómiájukat.

A hatodik tanulmányban Wu a kínai fansubbing közösség fejlődését mutatja be a feliratozók, a feliratok felhasználói és szabályalkotók történeteinek („narratives”) elmesélésével. Ezek az egymással összefüggő történetek a jól ismert kínai fansubbing közösségek emelkedését és bukását mutatják be. A szerző néhol úgy találta, a narratívák ellentmondanak egymásnak, ezért egy láthatóság-változás-szándék modellel („visibility-change-determination model”) ábrázolta a három fél kapcsolatát. Wu szerint a fansubbing közösség láthatósága nem egyeztethető össze a fogyasztói szokások változásával és az állam szellemi tulajdon megvédése iránti szándékával. A fejezet végén összefoglalja, mi építi fel, rombolja le a kínai fansubbing közösségeket és javaslatot tesz, hogyan tartatják fenn működésüket.

A hetedik tanulmányban Duraner, Tunali és Koçak a koreai dráma törökországi útját fedezik fel. A török rajongói feliratot készítők vezették el a koreai hullámot („Korean Wave”) Törökországba, és ezáltal egyéb kulturális termékek is megjelentek a piacon. A tanulmány a jelenség résztvevőit vizsgálja a feliratozókról és a feliratok felhasználóiról alkotott profilokon keresztül. Feltárja, és

egyben megerősíti, hogy a rajongói feliratokat készítőknek, akik főként fiatal, tanult nők, aktív szerepe van a koreai kultúra bemutatásában és terjesztésében Törökországban. Olyannyira hogy a rajongói feliratozás a koreai drámák adaptálásához vezetett, ez pedig szintén erősíti a koreai kultúra népszerűségét. A fejezetet további lehetséges kutatási kérdésekkel zárják, például hogy a nemnek („gender”) szerepe van-e a fordítói döntések meghozatalában.

A nyolcadik tanulmányban Josephy-Hernández a pornográf tartalmú hentai anime rajongói feliratozásáról és terjesztéséről ír. A tanulmányt az anime és hentai meghatározásával, majd a fogyasztók és a műfajt terjesztők bemutatásával kezdi. Josephy-Hernández azt vizsgálja, miként teszik elérhetővé a tartalmat a fansubbing és fájlmegosztási protokoll segítségével. Az eredmények azt mutatják, hogy a hentai fansubbing közössége több feladatot csinál egyszerre: feliratoz, tartalmat terjeszt és egyben archiválja is azt, ezáltal az elérhetőségét is biztosítja. A szerző ezután a hentai két altípusát, a lolicont és a sótacont nézi meg közelebbről a cenzúrára is kitérve, hogy érzékeltesse a fansubbing vitatott helyzetét. Bár jogi és morális szempontból továbbra is ellentmondást keltő műfajokról beszélünk, szerinte inkább arra kellene fektetni a hangsúlyt, hogyan fordítják és terjesztik őket, nem a betiltásukra és a nézők elítélésére.

A kilencedik tanulmányban Čemerin és Toth a horvát fansubbing közösség motivációját vizsgálja. Heterogén közösség leleplezésére vegyes módszerű („mixed-method”) megközelítést alkalmaz. Az amatőr feliratozók általában felvesznek egy kiber személyiséget, ezt pedig alkalmazni lehet a kutatási alanyoktól önértékelő módon gyűjtött adatok vizsgálatára. A kutatás kvantitatív része egy kérdőív kitöltését jelentette, míg a kvalitatív részben a feliratozói közösség weboldalának fórumán tettek fel kérdéseket. Összességében elmondható, hogy nem az jelenti a legfőbb motivációt, amire a szerzők számítottak, a társadalmi aktivizmus („social activism”) kivételével. A fejezetet további hipotézisek felállításával zárják.

A tizedik tanulmányban Chang az amerikai *The Big Bang Theory* (*Agymennők*) TV show kínai fansub feliratozásában a kínai kultúrára jellemző ideológiák megjelenését vizsgálta. A szövegelemzés során arra az eredményre jutott, hogy a kínai feliratokban a honosító stratégia miatt olyan ideológiai elemek is megjelennek, melyek az eredeti szövegben nem szerepeltek. Ezek az ideológiai elemek: a csak Kínára jellemző egyedi elemek preferálása, a kínai kulturális értékek, a kommunista ideológia, egoizmus, a nemzeti ideológia, a patriarchális ideológia. A honosító stratégia alkalmazása egyedinek mondható, hiszen a legelterjedtebb fansub feliratozási gyakorlat az idegenítő megoldás. Az idegenítő stratégia célja éppen a hivatalos cenzúrával és az ideológiai manipulációval szembeni ellenállás.

A tizenegyedik tanulmányban He szintén a fordítási döntést befolyásoló ideológiai hatásról ír. Tanulmányában összehasonlítja a professzionális („prosub”) és nem professzionális („fansub”) feliratozási normákat Kínában. Vizsgálati tárgya a tabunak számító nyelvi elemek fordításában megjelenő stratégiák. Az elemzési eredményeit aztán összevetette a feliratozókkal készített interjúkból és online beszélgetésekből nyert információkkal. He arra a megállapításra jutott, hogy az intézményes cenzúra befolyással van a fansub feliratozók fordítói

döntéseire is: öncenzúrát alkalmaznak a morális és politikai ideológia hatására, amely a fordítói pontosság („accuracy”) rovására megy.

A tizenkettedik tanulmány szerzői egy spanyol egyetem (Universidad Nacional de Educación a Distancia) 2013-as projektjéről számolnak be. A cél az volt, hogy a felsőoktatási intézmény audiovizuális anyagait a projekt keretein belül angol és spanyol feliratozással lássák el. A társadalmi feliratozás („social subtitling”) formai keretét használták, és kvalitatív módszerekkel (projektindító és projektzáró kérdőív, empirikus megfigyelés) vizsgálták a felsőoktatásban használt nem professzionális feliratozás eredményességét. A társadalmi feliratozás mint innovatív és a digitális kor igényeihez igazodó oktatási kezdeményezés mind a nyelvoktatásban, mind a fordítóképzésben hasznos oktatási eszköz lehet.

A tanulmánykötet bepillantást ad a felhasználók által létrehozott („user-generated”) feliratozás jelenségének jelenlegi helyzetébe. A nem professzionális feliratozást a közösségek, a résztvevők („agents”), a produkció körülményei és a produktum szempontjából vizsgálják. A résztvevők szerepét is kutatják világszerte felbukkanó fansubbing közösségek létrejöttében, valamint a közösségekre tett hatásukban. A tanulmányok bemutatják, hogy a nem professzionális feliratozók munkája milyen módon köti össze a különböző nyelveket, kultúrákat és közösségeket világviszonylatban.